

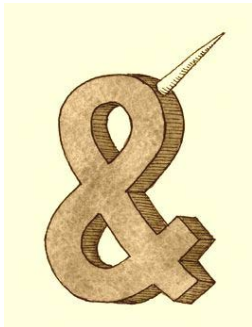
Unikornis Nyelvi olimpia középiskolásoknak

2. forduló (2015. március 26. – április 26.)

A négy feladat megoldását 4 külön dokumentumként kérjük beküldeni, .doc, .docx vagy .rtf formátumban! A dokumentumokat a csapatnév és a feladat számának kombinációjával nevezzétek el! (pl. GumiabroncsIV.docx) A dokumentumokban használjatok Times New Roman betűtípust, 12-es betűméretet és egyes sorközt!

A megoldásokat **április 26-án 23:59-ig** várjuk az unikornis2015@gmail.com címre.

Jó munkát!

I. feladat: *Mongol írásfejtés (10 pont)*

Az alábbiak latin betűs átírásai mongol szavaknak. Alattuk ugyanezeknek a szavaknak egy régebbi mongol írásrendszer szerint leírt alakját láthatjátok.

surtal

tusa

tariki

öri

usun

muskilta

amitan

1. A fenti adatokból kikövetkeztettek alapján írjátok át latin betűsre az alábbi három szót!
(3 pont)

.....

.....

.....

2. Írjátok le, hogy hogyan gondolkodtatok: miből indultatok ki, mit vettetek észre, milyen lépéseken keresztül jutottatok el a megoldásig? (7 pont)

Megjegyzés: a feladat megoldásához a fent megadottakon kívül más adatra nincsen szükség, így a 2. feladatra adott válaszotoknak is azt kell tükröznie, hogy nem egyéb források bevonásával, hanem pusztán a fenti adatokból kiindulva hogyan jutottatok el a megoldásig.

II. feladat: *Nyelvi ideológiák* (25 pont)

Michael Freedon, a nottinghami egyetem professzora a következő hasonlattal beszélt az ideológiáról: minden ideológia olyan, mint egy szoba, melyben sok bútor található, nem mindegy azonban, hogy mi kerül a szoba közepébe, mi pedig az ágy alá.

Az ideológiát általában politikai fogalomként ismerjük, de mi történik, ha a fenti képet a nyelvre vonatkoztatjuk?

1. Nézzetek utána a *nyelvi ideológia* fogalmának, illetve hogy milyen nyelvi ideológiákat említ a szakirodalom! Alább ajánlunk néhány linket, ahol a nyelvi ideológiá(k)ról írnak közérthetően (de más forrásokat is használhattok):

<http://www.nyest.hu/hirek/mik-azok-a-nyelvi-ideologiak>

<http://www.nyest.hu/hirek/egysegben-az-ero-a-nyelvi-homogenizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/nyelvi-ideologiajaban-el-a-nemzet-a-nyelvi-nacionalizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/alap-hogy-normal-a-nyelvi-standardizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/bunko-vagy-bugsy-a-nyelvi-doktizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/100-magyar-termek-a-nyelvi-purizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/vedd-magad-a-nyelvi-protektivizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/helytelenul-ugy-mondjuk-hogy-a-nyelvi-defektivizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/fo-a-valtozatossag-a-nyelvi-pluralizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/modern-talking-a-nyelvi-modernizmus>

<http://www.nyest.hu/hirek/a-nyelv-celja-a-kommunikacio-a-nyelvi-kommunikacionizmus?comments>

Válasszatok ki **egy** olyan nyelvi ideológiát, amelyikről úgy gondoljátok, hogy környezetetekben is érvényesül, és maximum 2 oldalnyi szövegben mutassátok be, hogy hogyan jelenik meg. (Például milyen személy(ek), csoport(ok) esetén tapasztaltátok? Nem kell megnevezni a személyeket, csak általános információkat megadni, pl. életkor, iskolázottság, foglalkozás vagy bármi egyéb, ami az adott esetben releváns; Milyen az a szituáció, amelyben megtapasztalható?; Milyen megnyilatkozás(ok)ból derül ki számotokra, hogy az illető személy(ek)/csoport(ok) nyelvről való gondolkodásában megjelennek az adott ideológia jellemzői? Stb.) (15 pont)

2. Válasszatok ki további **két** nyelvi ideológiát (mást, mint amit az előzőekben bemutatattok), és az interneten keressetek olyan szövegrészeket (blogbejegyzések, nyilvános olvasói

levelek, sajtószövegek, tanulmányok, esszék részletei stb.), melyekben megjelennek a választott nyelvi ideológiák. Röviden (példánként maximum egy oldalban) kommentáljátok, hogy a szövegekben hogyan van jelen az adott nyelvi ideológia, milyen elemeit, jellemzőit ismertétek fel? **(10 pont)**

Megjegyzés: Mindkét kiválasztott ideológia esetén elég egy-egy szöveget, szövegrészletet keresnetek. A választott szöveg(rész) ne legyen hosszabb, mint 2000 leütés. A szövegeket ne azokból a cikkekből válasszátok, amelyeket szakirodalomként ajánlottunk. Minden idézett szöveg esetében tüntessétek fel a forrását is (azt az internetes helyet, ahol megtaláltátok).

III. feladat: Aleut (15 pont)

Figyeld meg a következő aleut kifejezéseket és a magyar megfelelőiket!

<i>kuj̄n̄atenək</i>	<i>pohár körül</i>
<i>raraḷqək</i>	<i>tetőn</i>
<i>raraɣ̄n̄əŋ</i>	<i>pincébe</i>
<i>aŋqakin</i>	<i>tengerből</i>
<i>aŋqan</i>	<i>tenger</i>
<i>keŋən</i>	<i>medve</i>
<i>keŋəlqəkin</i>	<i>medvéről</i>
<i>raraḷqən</i>	<i>tető</i>
<i>kuj̄n̄əŋ</i>	<i>pohárba</i>
<i>keŋək</i>	<i>medvében</i>
<i>aŋqatenək</i>	<i>parton</i>

Ezek alapján határozd meg, hogyan mondjuk aleutul a következő kifejezéseket!

- *pince*
- *házban*
- *pohár*
- *tetőről*
- *medvéhez*

Megjegyzés: a feladat megoldásához a fent megadottakon kívül más adatra nincsen szükség, a megadott adatokra viszont mind szükség van. A feladat forrása: Magyar Nyelvészeti Diákolimpia.

IV. feladat: *Mit szól szám?* (50 pont)

Biztosan előfordult már veletek is, hogy idegen nyelven kellett valakivel beszélgetek, és a szokásosnál sokkal jobban oda kellett figyelni, hogy értsétek, mit mond, pusztán csak azért, mert most nem veletek szemben ült, hanem telefonon kellett szót érteni vele. Az ugyanis sokat tud segíteni a megértésben, ha látjuk is a másik arcát, főként a száját, miközben beszél velünk. Ez persze akkor is igaz, amikor az anyanyelvünkön beszélgetünk valakivel, de olyan nyelv esetében, amit nem beszélünk anyanyelvi szinten, jobban feltűnik.

Harry McGurk kognitív pszichológus és kollegája, John MacDonald egy érdekes jelenségre bukkantak véletlenül, egy kísérlet „melléktermékeként”. Arra figyeltek fel, hogy a hangképzetet az agyunk nem csupán a hallószerveink által felfogott és közvetített impulzusokból alakítja ki, hanem esetenként a látási ingerek igencsak befolyásolják azt, hogy mit vélünk hallani. Egy véletlen eset folytán kiderült, hogy ha egy videofelvételen egy beszédhang hangját egy másik beszédhang artikulálásának képére illesztik, a hallgató pedig egyszerre hallja és látja azokat, egy harmadik hangot fog hallani. Kipróbálnátok? Indítsátok el az alábbi videót, majd 0:30-nál fordítsatok hátat a képernyőnek. 0:32-től egy férfihang egymás után többször hangoztat rövid hangszekvenciákat. Néha a narrátor (női hang) is megszólal, de próbáljatok a férfihangra koncentrálni. 40 másodperc elteltével forduljatok vissza, és állítsátok meg a videót. Mit hallottatok? Volt-e különbség az ismételt hangszekvenciákban? Most hallgassátok újra ezt a részt, de ezúttal nézzétek is a férfi száját közben. Mit tapasztaltatok?

<https://www.youtube.com/watch?v=G-IN8vWm3m0>

Színhallás és hanglátás?

Az agyunk tehát mintegy összeadja a képet a hanggal és a kettőből egyet „kavar” nekünk. Ezt csecsemőkorunk óta így szoktuk meg, ez a természetes számunkra. Ha nem egyezik a kép a hanggal, az agyunk nehezebben dolgozza fel, kicsit összezavarodik. (Ezért is idegesít sokakat a szinkron-alámondásos filmek nézése, míg meg nem szokják.)

Mi van akkor, ha a kép vagy a hang hiányzik? Láttuk: kép nélkül, telefonon beszélve, nehezebb dolgunk van. És ha a hang hiányzik, s csak a kép áll rendelkezésünkre? Megértjük, hogy mit mondanak a tévében, ha teljesen levesszük a hangot? (Ki is próbálhatjátok!)

A hallássérültek egy része képes a beszédet hangérzékelés nélkül is megérteni, csupán optikai képek („szájról olvasás”) alapján. Ez persze nem egyszerű. Az egyes hangok vagy hangcsoportok kiejtésekor (képzésekor) sajátos artikulációs izommozgásokat végzünk, melyek meghatározzák, milyen hang jön ki a szánkban. Ezt egy-egy nyelv beszélői eléggé hasonlóan csinálják. Olyan ez, mint bármely más izommozgás: ha több sportoló ugyanazon

magasugrásának lelassított videóját nézzük, nagyrészt egyforma izommozgásokat figyelhetünk meg. Így van ez, ha ugyanazon hang kiejtését több személy esetében lelassítva megtekintjük. Olyan gyorsan történik viszont mindez, hogy tudatosítani nem szoktuk.

A nyelvileg közölt információk „szájról olvasása” meglehetősen sikeres lehet a megfelelő technika elsajátítását követően. A feladat nehézsége abból adódik, hogy a hangképzés folyamatában nem mindent látunk abból, ami befolyásolja a kiadott hangot.

Mi is történik, amikor hangokat képzünk?

A beszédhez levegőre van szükség. Ahogy a furulya vagy orgona sem tud levegő nélkül megszólalni, a mi belső „hangszerünk” sem képes erre. Viszont a furulyával és más, levegőoszlop által megszólaló hangszerekkel ellentétben mi képesek vagyunk úgy kiengedni a levegőt, hogy szinte hallhatatlan. Ezért a gégehez kapcsolódó hangjakak (köztudatban hangszalagok) felelősek. Ha a hangjakakat nem zárjuk teljesen, a résen keresztül a levegő szabadon távozik. Ha semmi sem áll e levegő útjába, zöreij nélkül szabadul (ebből aztán még lehet hangzót alakítani a szájüregben). Ha zárjuk a hangjakakat, a levegő a felgyűlt feszültség következtében kitágítja őket, kiszabadul, így azok berezegnek (mint egy dobnak a membránja), és megrezegtetik a kiáramló levegőt. Így keletkezik a hang, amit zöngének nevezünk. A zöngéből vagy a hangtalan kiáramló levegőből a szájüregben vagy az orrüregben hangzó lesz. Ezek a beszédhangok. A hangzó hanghullám formájában jut el a beszédpartner hallószervéhez, mely közvetíti az agynak különböző impulzusok által, az pedig hangéretté alakítja.

Ha a hallószerv vagy a hallásért felelős idegrendszeri funkciók bármelyikénél fogva sérültek, a beszédpartner nem tudja értelmezni a hanghullámokban érkező üzenetet. Azonban ha van gyakorlata, a hallássérült tudja értelmezni a beszélő látható **hangképzési izommozgásait**, hisz azok egyrészt nagyon hasonlóak az azonos nyelvet beszélők között, másrészt az izommozgások hangonként (illetve hangcsoportonként) egyediek, tehát a hangok egy része esetében az optikai képek (amit látunk, amikor a beszélő arcát figyeljük) specifikusak. Ezeket a legkönnyebb „megtanulni”. Nehezebb dolgunk van azokkal a hangokkal, amelyeknek a képzése az ajkak, nyelv és fogak szerepe tekintetében (ez az, ami részben látható a beszédpartner számára) nagyon hasonló módon történik, és így az optikai képek szinte azonosak. Amikor a hallássérült nem specifikus optikai képpel szembesül, tehát egymáshoz igen hasonló optikai képek valamelyikével, melyeket különböző hangoknak értelmezhet, akkor a kontextusból, illetve az arcizmoknak a hangképzéstől független izommozgásaiból (mimika), a testbeszédből stb. igyekezik kiegészíteni az információit.

1. Nézzetek utána a szakirodalomban, majd egy körülbelül 200 szavas szövegben fogalmazzatok meg a magánhangzók és mássalhangzók képzése közötti különbségeket, illetve magyarázzatok meg, miért van az, hogy a magánhangzók

optikai képe a mássalhangzókénál specifikusabb (vagyis könnyebb a megkülönböztetésük, ha szájról kell leolvasni őket). Figyelem! Ne az egyes magán- vagy mássalhangzók képzését részletezzétek, hanem arra figyeljétek, hogy mik az alapvető különbségek egyrészt a magyar magánhangzók, másrészt a magyar mássalhangzók képzése között, ami miatt az egyik esetben könnyebb leolvasni szájról, hogy pontosan melyik hangot ejti a beszélő. **(10 pont)**

Ajánlott irodalom:

Szilágyi N. Sándor: *Magyar nyelvtan*. Tankönyv a pedagógiai líceumok IX–X. osztálya és a filológia-történelem szakprofilú líceumok XI. osztálya számára. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980. 65–85.

<http://hunlang.lett.ubbcluj.ro/data/Szilagyi%20N%20S%20-%20Magyar%20nyelvtan%20%28Bukarest%201980%2065-165%29.pdf>

Fischer Sándor: *A beszéd művészete*. Gondolat, Budapest, 1966. 77–114.
<http://mek.niif.hu/04900/04951/04951.pdf>

2. A szájról való olvasás tulajdonképpen izommozgások képének értelmezése, vagyis általánosabban egy jelrendszer dekódolása. Gondolkozzatok el azon, mely jelrendszerrel tudnátok leginkább rokonítani, és pár mondatban fogalmazzatok meg, milyen kritériumok alapján választottatok, illetve mik a legfontosabb hasonlóságok és különbségek. **(5 pont)**
3. Mint már láttuk, a szájról való leolvasás nem könnyű, mert nem minden hangképzési mozzanat látható. A szakirodalom a beszédhangokat a szerint osztályozza, hogy hol és hogy képezzük azokat. Nézzetek meg egy rendszerező táblázatot,¹ és fogalmazzatok meg egy hipotézist arra vonatkozóan, hogy mely hangok képzésének képe hasonló egymással, tehát mely hangok kimondása fog annyira hasonlóan kinézni, hogy nem tudjuk megkülönböztetni őket szájról olvasva. Írjátok le hipotézisetek maximum 5 mondatban! **(10 pont)**

Megjegyzés: hipotézisetekben ne térjétek ki az egyes hangok részletezésére, hanem válasszatok ki azokat a szempontokat a hangok rendszerezésében, mely szerintetek befolyásolja azt, hogy összetéveszthetőek lesznek-e vagy sem.

4. Tegyétek próbára a hipotéziseteket! A hipotézisetek alapján válasszatok ki olyan szó párokat, melyeket kimondva tesztelhetitek azt, hogy valóban összetéveszthető-e az, amit annak gondoltatok. Ezeket több személyen is meg kell figyelni, hogy bizonyosak

¹ A feladat lap végére beillesztettünk egy ilyen táblázatot a magánhangzók és a mássalhangzók osztályozásával.

legyetek. A teszt eredményeként készíttetek táblázatot a magyar nyelv hangzóival (ahhoz hasonló, amit a 3. feladatban megnéztetek), és ezen jelöljétek (azonos színezéssel vagy bármilyen más módon, de egyértelműen), hogy mely beszédhangok esetében beszélhetünk nagyon hasonló optikai képről (természetes beszéd alatt), tehát melyik hangot lehetne mással/másokkal összetéveszteni, ha nem halljuk, csak látunk valakit, aki kiejti. Ez a jelölés a kísérletezésben megfigyelték alapján készüljön, tehát az adatok felülírhatják az 3. feladatban megfogalmazott hipotéziseket. Emellett írjátok le a kísérlet lebonyolításának módját, a választott szópárokat, és csatolhattok az eredményeket igazoló fénykép-porfóliót vagy videofelvételeket is. **(25 pont)**

Megjegyzés: Az optikai képek specifikussága (tehát jól elkülöníthetősége, ezáltal jól olvashatósága) vagy hasonlósága (vagyis a könnyen összetéveszthetősége), amit a 3. feladatban hipotézisként megfogalmaztatok, az valójában az izoláltan kiejtett hangzókra vonatkozott. A folyó beszédben ezek a hangzók mindig hozzáalakulnak ahhoz a hangkörnyezetbe, amiben éppen kiejtjük őket. A kísérletben tehát érdemes megfigyelni egyrészt a beszédhangok izolált optikai képét (tehát külön ejtve őket), illetve különböző hangkörnyezetbe helyezett képét (ehhez lesz szükségetek a szópárookra). Nagyon sok függ attól, hogy milyen szópárokat választotok a kísérletben, illetve hogy hogyan választjátok ki a beszélőket, akiket megfigyelték. Ezeket a leírásban részletezzétek. A következtetésben térjete ki arra, hogy befolyásolja-e az összetéveszthetőséget a hangkörnyezet, vagy sem, vagy milyen esetben igen, milyen esetben nem.

1) A magánhangzók hangtani jellemzői

	mély				magas			
	ajakkerekítéses		ajakréses		ajakkerekítéses		ajakréses	
	rövid	hosszú	rövid	hosszú	rövid	hosszú	rövid	hosszú
felső nyelvállású	u	ú			ü	ű	i	í
középső nyelvállású	o	ó			ö	ő	ë	é
alsó nyelvállású	a	ā			(œ)	(œ̄)	e	ē
legelső nyelvállású			(à)	á			(ä)	(ǟ)

2) A mássalhangzók hangtani jellemzői

	zárhang			réshang		zárréshang		oldal- réshang	pergő- hang
	zöngés	zöngétlen	zöngés	zöngétlen	zöngés	zöngétlen	zöngés	zöngés	
ajakhang	m	b	p	(w)	(φ)				
ajak-foghang	ɱ			v	f				
foghang	n	d	t	z	sz	dz	c	l	r
ínyhang				zs	s	dzs	cs		
elülső szájpadlášang	ny	gy	ty	j	ǰ				
hátsó szájpadlášang	ŋ	g	k	ɣ	χ				
gégehang				ɦ	h				
	orrhang	szájhang							

(Forrás: Szilágyi N. Sándor: *Fonetikus 1.0.* Program, oktatási segédanyag. BBTE, 2008.)